

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 29.04.2017
Yayın Kabul Tarihi: 04.12.2017

Tarihsel Süreçte Sosyal Yardımların Gelişimi

The Development of the Social Assistances in the Historical Period

Prof. Dr. Hakan AY*
Öğr. Gör. Recep AKAN**

Öz:

Sosyal yardımlar, geçinme güçlüğü yaşayan ve sosyal dışlanma riski altındaki bireylerin, yoksul ve düşük gelirli kişilerin veya sosyal grupların hayatlarını güvence altına alma hususunda, sosyal devlet ilkesinin bir gerekliliği olarak yapılan yardımlardır. Tarihsel süreç içerisinde devletin rol ve fonksiyonlarının değişmesi ile birlikte devletin sosyal yardım alanındaki rolü artmış ancak birçok uluslararası örgüt ve uluslararası anlaşma tarafından da sosyal yardımlar konusu ele alınmıştır. Bugün önemli olarak kabul edilen bütün uluslararası insan hakları belgelerinde sosyal yardımları bir insan hakkı olarak kabul edilmiş ve toplumun tüm bireylerinin yeterli yaşam standartlarına sahip olması konusunda maddelere yer verilmiştir. Bu durum sosyal yardımların önemini ve gerekliliğini arttırırken, sosyal yardım alanında uluslararası iş birliğinden uluslararası normların oluşmasına kadar birçok açıdan önem arz etmiştir.

Anahtar sözcükler: Sosyal Politika, Sosyal Yardım

Not: Bu çalışma yüksek lisans tezinden hazırlanarak üretilmiştir.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, e-posta: hakan.ay@deu.edu.tr,
<http://orcid.org/0000-0001-7140-2750>

**Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, e-posta: recep.akan@alanya.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-9508-0418>

Abstract

Social assistances are a relief to the social state principle of ensuring the lives of poor and low-income individuals or social groups who are living in a livelihood and are at risk of social exclusion. The role of the state in the field of social assistances have increased with the change of the roles and functions of the state in the historical process, but social assistances have been dealt with by many international organizations and international agreements. In all international human rights instruments that are considered important today, social benefits have been recognized as a human right, and there have been articles on how to ensure that all individuals in the community have adequate living standards. While this situation increases the importance and necessity of social assistances, it has become very important from the international cooperation in the field of social assistances to the formation of international norms.

Keywords: Social Politics, Social Assistances

GİRİŞ

Bu kısa çalışmada sosyal refah devletinde sosyal yardımlar genel olarak anlatılmış, özelde ise sosyal yardımların tarihsel süreçte gelişimi uluslararası hukuk kaynakları ile birlikte incelenmiştir.

SOSYAL REFAH DEVLETİ VE SOSYAL YARDIMLAR

“Sosyal refah devleti” genel olarak bireylere asgari düzeyde geçinme imkanları sunmayı hedeflemekte olup, bu hedefin gerçekleştirilmesi aşamasında ise; ülkelerin içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve ekonomik koşullardan etkilenerek, uygulama açısından çeşitlilikler kazanmaktadır.

Sosyal Refah Devleti

İngilizce “welfare state” kavramının dilimizdeki karşılığı olarak “sosyal devlet” veya “refah devleti” terimleri kullanılmaktadır. Literatürde ortak bir tanımı olmayan bu kavram, genellikle amaçları ve araçları üzerinden açıklanmaktadır. Sosyal refah devletinin ilk uygulaması, 1601 yılında İngiltere’de yapılan Yoksullara Yardım Yasasıdır. 19. yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı ve 1929 Ekonomik Buhranı sonrasında batı toplumlarında yaşanan ciddi iktisadi ve sosyal problemler, sosyal devletin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Ancak bugünkü anlamda uygulanmaya başlanması yüzyılın sonunda mümkün olmuştur (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 16). Sosyal devlet kavramı, uzunca bir sürecin ardından pek çok tartışmaya konu olmuş ve çeşitli şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır.

Wedderburn kavramı şu şekilde tanımlamaktadır (Wedderburn, 1965: 127-128): “Sosyal refah devleti, herkese minimum bir gelir sağlamak için piyasa güçlerinin işleyişini değiştirmeye ilişkin bir devlettir.” Gosta Esping-Anderson ise kavramı şu şekilde ifade etmektedir (aktaran Veit-Wilson, 2005:5): “Sosyal refah

devleti, devletin, vatandaşlarına temel bir refah düzeyini garanti etme taahhüdünü gerektirir.”

Briggs'e göre ise; sosyal devlet piyasa güçlerinin etkinliğini azaltıp, vatandaşlara asgari geçinme imkanını sunan ve bireylere yüksek standartları sahip olma hakkı veren devlettir (aktaran Yay, 2012: 4). Aktan'a göre ise sosyal devlet (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 19): “Sosyal refah devleti, nakdi faydalar sağlamak yanında sağlık, eğitim, konut hizmetleri sunmak ve tam istihdama ulaşmaya yönelik önlemler almak suretiyle vatandaşlarına belirli bir gelir, gelecek güvencesi ve temel sosyal hizmetlerden yararlanma olanağı sağlayan ve bu doğrultuda ekonomik hayatın işleyişine müdahale eden, özel kesimin faaliyetlerini düzenleyerek ya da bizzat kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla faaliyette bulunarak ekonomik hayatı kontrol eden ve yönlendiren devlettir.”

TÜSİAD'ın hazırlamış olduğu raporda ise kavram şu şekilde açıklanmaktadır: Sosyal refahın optimizasyonu gayesiyle devletin ekonomik hayatın akışına kapsamlı ve aktif bir şekilde müdahalesini öngören bir devlet anlayışıdır. Sosyal devlet en temelde piyasa başarısızlığını ve eksiklerini ortadan kaldırmaktadır.

Sosyal refah devleti, müdahalecidir.

Sosyal refah devleti, düzenleyici bir devlet anlayışıdır.

Sosyal refah devleti, yeniden dağıtıcı bir devlet anlayışıdır.

Sosyal refah devleti, girişimci bir devlet anlayışıdır.

Sosyal refah devleti, bireylere hak ve özgürlüklerin sağlanması bakımından pozitif bir devlet anlayışıdır (Aktan, 1995: 73-74).

Sosyal refah devleti üzerine bir başka tanımı ise Ali Nazım Sözer yapmaktadır. Sözer'e göre sosyal refah devleti, bireyler arasındaki refah farklılıklarını gidermeyi, bireylerin ve ailelerinin mesleki eğitim, iş bulma ve çalışma şartlarını düzeltme; sosyal güvenlik sağlama; sakat, yaşlı ve fakirlere yardımlar yaparak sosyal yaşam içerisindeki dezavantajları ortadan kaldırmayı hedefleyen, kişilere hak ve özgürlüklerle beraber çeşitli sosyal haklar sunan ve yasal güvence altına alan, birey ve toplumun gelişmesi için engelleri kaldıran, ezilmiş baskı altındaki bireyleri ve toplulukları koruyup gözetken devlettir (Sözer, 1994: 6-9).

Yukarıda yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere sosyal refah devleti, toplumun refahını artırmayı esas alıp, var olan eşitsizliklerle mücadele eden, bireylerin sahip oldukları hakları koruyup geliştiren ve hukuki güvence altına alan bir devlet olup, sosyal ve ekonomik hayata müdahalelerde bulunarak var olan dengesizlikleri ortadan kaldırmaya çalışan bir devlettir.

Sosyal Refah Devletinin Amaçları

Sosyal refah devletinin tanımda olduğu gibi amaçlarının belirlenmesinde de pek çok farklı görüş mevcuttur. Sosyal devlet genel olarak sosyal adaleti sağlamaya çalışan, ezilen ve şansız bireyleri koruyan, iktisadi ve sosyal eşitsizlikleri ortadan

kaldırıp gelir dağılımdaki adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için mücadele eden devlet olarak tanımlanmaktadır (Göze, 1995: 117). Bu tanımda sayılan temel ilkelere, genel olarak sosyal devletin amaçlarının neler olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

Sosyal devletin amaçlarını Aktan ve Özkıvrak şu şekilde belirtmişlerdir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 39): “Kişilere asgari bir gelir düzeyinin garanti edilmesi”, “belirli ihtiyaçların karşılanmasında minimum standartların sağlanması”, “tüm vatandaşların yaşam koşullarının iyileştirilmesi”, “yoksullukla mücadele”, “adil gelir dağılımına ulaşma”, “sosyal adaleti sağlama”, ya da “sosyal koruma” veya “sosyal güvenlik sunma.” Sosyal devlet, bireylerin kanunlar karşısındaki eşit olma durumlarını koruyarak, bireysel hak ve özgürlüklerini, sosyal ve iktisadi hürriyetlerle güçlendirir.

Sosyal Refah Devletin Araçları

Sosyal refah devleti, amaçlarına ulaşmak için pek çok araç kullanmaktadır. Bu araçlar sosyal devletin amaçlarının gerçekleşebilmesi için oldukça önemlidir. Sosyal devlet amaçlarını gerçekleştirebilmek adına sosyal ve ekonomik hayattaki eksikliklere söz konusu bu araçlar vasıtasıyla müdahalede bulunur. Sosyal refah devletin araçlarının neler olduğu literatür açısından tartışmalı olsa da, bu araçlar genel olarak ekonomi politikası araçları ve sosyal politika araçları olmak üzere iki çeşittir (Yay, 2014: 149).

İktisat politikası belli iktisadi gayelere ulaşmak için karar alınması ve bu kararların uygulanması şeklinde tanımlanmaktadır (Savaş, 1986: 13). Ekonomi politikasının temel araçları olarak ise; maliye politikası, para ve kredi politikası, dış ticaret politikası araçları, Kamu İktisadi Teşebbüsleri politikası, regülasyon ve kontroller politikası sayılmaktadır (Aktan, 1993: 46). Sosyal refah devletleri bu araçlar içerisinde özellikle maliye politikası araçları ile amaçlarını gerçekleştirmeye çalışarak birlikte ekonomi politikasının diğer araçlarının uyumunu sağlayarak istenen hedeflere ulaşmaya çalışmakta böylece her politikanın kendine has araçlarından yararlanmaktadır.

Sosyal politika, iktisadi olarak güçsüz durumda bulunan vatandaşları koruma amacıyla, devlet tarafından alınan önlemler olarak tanımlanabilir (Tokol, 200: 1). Sosyal politika araçları ise şu şekilde sıralanabilir; sosyal sigorta, sosyal yardım, sosyal teşvik, sosyal tazmin ve sosyal hizmetler (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 54).

Sosyal devletler, sosyal politikanın araçları ile toplumdaki muhtaçları korumayı, çalışanların durumlarını iyileştirmeyi ve bireylere gelecek güvencesi sağlayarak toplumun genel refah seviyesini artırmayı planlamaktadırlar.

Sosyal Refah Devleti Türlerine Göre Sosyal Yardımlar

Sosyal refah devletin muhtevası ve uygulanma yöntemleri ülkelerin içinde buldukları siyasi ve iktisadi eğilimlerden etkilenmektedir. Başlıca sosyal refah devletleri; liberal sosyal refah devleti, muhafazakar sosyal refah devleti ve sosyal demokrat sosyal refah devleti olarak sıralanabilir.

Liberal Sosyal Refah Devletinde Sosyal Yardımlar

Devletin ekonomiye müdahalesini minimum düzeyde tutması gerektiğini söyleyen liberalizm, piyasa ekonomisinin doğal işleyişine bırakılması gerektiğini, bireyin siyasal ve ekonomik alandaki hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması gerektiğini savunur (Aktan, 1994: 13).

Liberalizm, bireyin ön planda tutulduğu bir sosyal refah devleti anlayışını benimsemektedir. Sosyal refahın sağlanmasında devletin rolü minimum seviyede olmalıdır (Çalışkan, 2001:17). Devlet müdahalesi piyasa dengesini bozacağından ekonomik işleyiş ve dolayısıyla ekonomik denge de bozulacaktır.

Liberal sosyal refah devletine hakim olan piyasa mantığıdır, bireylerin, refah seviyesi ancak serbest piyasa koşullarında artabileceği görüşü hakim olduğu için çözüm de orada aranmalıdır. Devlet, sosyal refahın piyasa koşullarında hiçbir şekilde artmadığı durumlarda devreye girmelidir (Özdemir, 2007: 134-135). Buradan anlaşılabilceği gibi liberal sosyal devlette sosyal yardım ancak istisna sayılacak durumlarda yapılmalı ve ekonominin genel işleyişini bozmamalıdır.

Liberal sosyal refah devletinde sosyal yardım yapılacak bireyler için genellikle gelir testi uygulamaları yapılmaktadır ve bu uygulamalar genellikle kişilerin saygınlığı açısından sorunlar oluşturmaktadır. Liberal sosyal refah devletinde yapılan sosyal yardımların kişilerin çalışma isteğini olumsuz etkilememesi esastır, bundan dolayı yardım sağlama şartları oldukça ağır ve geniş kapsamlıdır; seçicilik prensibi, hakim unsur olarak belirlenmektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 69). Bu temel nitelik, liberal sosyal refah devletini uygulamadaki diğer refah devleti türlerinden ayırmaktadır. Bu modelin uygulandığı ülkelerde sosyal hakların tahsisi edilmesinde evrensellikten ziyade seçicilik ilkesi hakim unsurdur (Bilen, 2002: 125).

Liberal sosyal refah devletinin uygulandığı İngiltere’de piyasa ekonomisi mantığı genel olarak sosyal yardımlara da hakimdir. Uygulamalara hakim olan genel ilkeler ise şu şekilde sıralanabilir:

Artıksal olması nedeni ile muhtaçları hedefleyen ve ortalama testi içeren niteliktedir.

Kısıtlayıcı olması nedeniyle devlet tarafından giderilmesi gereken bir sosyal risk oluşturmaktadır.

Sosyal refahın sağlayıcısı olarak piyasa görülmekte ve bu yönde teşvik edilmektedir (Coşkun ve Güneş, 2008: 4).

Liberal sosyal refah devleti ilkelerinin uygulandığı İngiltere, Amerika, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda’da genel olarak sosyal refahın sağlanmasında başat rol piyasaya verilmiştir, devlet ise minimum düzeyde müdahalelerde bulunmaktadır.

Muhafazakar Sosyal Refah Devletinde Sosyal Yardımlar

Muhafazakar sosyal refah devletinin uygulandığı ülkelerde genel olarak piyasa etkinliği önemlidir, ancak liberalizm kuralları çok sert olarak uygulanmamaktadır.

Muhafazakar sosyal refah devletinde, sosyal hakların tanınması kural niteliğinde olmakla birlikte, sosyal haklara verilen önem mevcut statü ve sınıf farklılıklarının sürmesine bağlıdır. Bu durum sosyal hakların yeniden dağıtıcı rolünü olumsuz etkileyebilmektedir. Muhafazakar sosyal refah modelinin uygulandığı ülkelerde istihdamın yüksek tutulması yerine sosyal sorunların sosyal güvenlik yöntemiyle giderilmesi benimsenmiştir. Kamu otoritesi, gelir kaybına uğrayan kişilere, yeni istihdam olanakları sunmak yerine çözüm için tazmin ve telafi edici politikaları uygulamaktadır. Devletin, bireylerin piyasaya girmelerini sağlaması ve orada kalmaları için vatandaşları teşvik etmesi gerekirken, tersine bir etkiyle iş piyasasından çıkışa ve işsiz kalmaya teşvik eder nitelikte politikalar kamu otoritesi tarafından uygulanmaktadır. (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 69). Bu model çalışma hakkı yerine çalışmayanlara sosyal güvenlik hakkı sunmaktadır.

Muhafazakar sosyal refah devleti, sosyal risklerin, sosyal patlamalara sebebiyet vermesini önlemek için uygulanmakta ve demokrasi öncesi devletlerde veya otoriter rejimlerde sıklıkla görülmektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 69).

Almanya, İtalya, Belçika, Fransa ve Avusturya, muhafazakar sosyal refah devletinin uygulandığı başlıca ülkelerdir. Bismarkcı sistemde, ailenin geçiminden sorumlu olan erkeğin statüsünü koruyan bir sosyal sigorta sistemi uygulanmaktadır. Almanya ve Fransa’da sosyal yardım ikili bir şema yapısı arz etmektedir. Fransa’da kategorik şemalar uygulanırken, Almanya’da genel yardım ve özel yardım arasında bir ayırım bulunmaktadır. Almanya, 1961 yılında bütün sosyal yardımları hak haline getiren bir şema oluşturmuştur. Fransız yöntemi ise genel anlamda bir sosyal yardım şemasına dayanmakta ve sosyal gruplar için özelleştirilmiştir. İki ülke açısından bir değerlendirme yapıldığında, Almanya’da Fransa’ya göre daha fazla sosyal yardım yapıldığı görülmektedir (Coşkun ve Güneş, 2008: 4).

Muhafazakar sosyal refah devleti uygulamaları Kıta Avrupa’sında yaygın olarak görülmektedir. Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere uzun süren işsizlik, ekonomik kriz ve savaşların getirdiği toplumsal sorunların yol açtığı problemler ve oluşması muhtemel sosyal patlamalarının önüne geçilme güdüsüyle hazırlanmış olması muhtemeldir. Devlet bu modelde piyasanın işleyişine olumsuz etkilerde bulunmakta ve vatandaşları aylıklığa iter nitelikte hareket eder bir görüntü sunmaktadır. Bu yöntemin genel olarak bütçe dengesini olumsuz etkileyeceği ve sosyal güvenlik sistemini bozabileceği sonucuna da ulaşmak mümkündür.

Sosyal Demokrat Sosyal Refah Devletinde Sosyal Yardımlar

Sosyal demokrat sosyal refah devletinde; evrensellik, sosyal dayanışma ve eşitlik ön planda tutulmaktadır. “Minimal düzeyde ihtiyaçların karşılanmasında eşitlik” ilkesinden öte “en yüksek standartlara sahip olmada eşitliğin sağlanması” il-

kesi uygulanmaktadır. Sosyal demokrat sosyal refah devletinde, sağlanan faydalar gelirlere göre derecelendirilmektedir. Bu şekilde evrensel bir sosyal sigorta sistemi oluşturulmakta, herkesin desteği ve katılımı sağlanmak istenmektedir. Diğer sosyal refah devleti sistemlerinden farklı olarak, sosyal demokrat sosyal refah sisteminde, devlet, bütün bireylere sosyal haklar temin eden temel refah birimi görünümü kazanmaktadır. Sosyal demokrat sosyal refah devletini uygulayan ülkeler eşitsizlik ve yoksullukla mücadelede başarılı olmuşlar, tam istihdam sağlamaya çalışarak vatandaşlarına verdikleri istihdam yaratma sözünü yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu sistemde sağlam ve evrensel bir sosyal refah devletinin oluşturulup sürdürülmesi büyük maliyetler getirmekte bu durumda ancak çoğunluğun çalışmasıyla sağlanabilmektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 70).

Sosyal demokrat sosyal refah sistemleri, devletin bireylere geniş sosyal haklar sağladığı, özel nitelikli refah uygulamalarının ise marjinal düzeyde kaldığı bir toplum türünü ifade etmektedir. Bu sistemin kullanıldığı ülkelerde görülen diğer bir önemli özellik ise önleyici tedbirlere yapılan başarılı yatırımlardır.

Sosyal demokrat sosyal refah devletlerinde yaşlılardan ziyade gençlere yönelik sosyal politikalar uygulanmaktadır (Özdemir, 2007: 140-141). Sosyal demokrat sosyal refah devletleri, gençlere önem veren yapısıyla diğer sistemlerden farklılaşmaktadır (Esping-Andersen, 1996: 14).

Sosyal demokrat sosyal refah devletlerine örnek olarak; İsveç, Finlandiya, Danimarka ve Norveç gösterilmektedir. İsveç özellikle göstermiş olduğu üstün başarıyla ideal bir sosyal refah devleti modeli sergilemektedir (Yay, 2014: 28). 1932 yılından itibaren İsveç'te uygulanan sosyal demokrat sosyal refah devleti uygulamaları uzun yıllardır başarıyla uygulanmakta, hiçbir müdahale olmaksızın gelişebilen geniş bir sosyal ve ekonomik sistemin nadide bir örneğini teşkil etmektedir (Brodin, 2005: 1).

Sosyal demokrat sosyal refah devleti, sosyal hakların en çok kurumsallaşmış, geniş kitleleri kapsadığı bir sistemdir. Sosyal yardımların en çok piyasa dışından karşılandığı bu sistemde, yüksek standartlarda bir toplumsal eşitlik hedeflenmektedir. Sosyal demokrat sosyal refah devletinde, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar yüksek tutulmakta, sosyal hakların kullanılmasında ise geniş bir eşitlik sağlanması esas alınmaktadır (Koray, 2003, 70-71).

Sosyal refah devletleri genel olarak değerlendirildiğinde uygulama açısından vatandaşlarına optimal düzeyde refah sağlayan modelin sosyal demokrat sosyal refah devleti olduğu anlaşılmaktadır. Bu model daha çok Kuzey Avrupa ülkelerinde uygulanmaktadır. Söz konusu bu ülkelerin nüfuslarının, diğer modellerin uygulandığı ülkelere nispeten daha az olması dikkat çekici bir durum oluşturmaktadır. Ayrıca bu ülkelerde siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan daha istikrarlı olduğu da söylenebilir.

SOSYAL YARDIMLARIN GELİŞİMİ VE ULUSLARARASI HUKUK KAYNAKLARI

Sosyal yardım kavramının ilk uygulamaları olarak ele alınan örnekler farklı olsa da; kavramın başlangıcını, kamu aracılığıyla yardımı ulaştırma niteliği dolayısıyla kolaylıkla ilk devlet organizasyonlarına kadar götürmek mümkün gözükmemektedir. Yardımların devlet tarafından yapılıyor olması, siyasi organizasyon kurulmuş bütün toplumlarda az ya da çok sosyal yardım kavramının da geliştirilmiş olmasını akla getirmektedir. Devletler, hükümranlılığı altındaki insanlara güvenlik sağlamayı amaç edinmiş siyasi yapılarıdır, bu nitelikleri dolayısıyla ilk kurulan devlet veya siyasi organizasyon ile birlikte sosyal yardımlarında başlamış olması muhtemel gözükmemektedir.

Modern anlamda sosyal yardım kavramının ise sanayi devrimiyle birlikte doğduğu söylenmektedir. Küresel ekonomik bir sitemin varlığı sosyal yardım kavramının önemini artırmaktadır. Refah devleti kavramındaki değişimler, piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, işsizlik oranlarındaki artışlar, nüfusun yaşlanıyor olması ve geniş ailelerden çekirdek ailelere geçişlerin yaşanıyor olması, sosyal yardımların önemini artıran başlıca unsurlardır. Yaşanan ekonomik krizlerin artık küresel bazda hissediliyor olması da sosyal yardıma ihtiyaç duyanların sayısını artırmaktadır. Ülkelerin uyguladıkları sosyal refah devleti sistemlerine göre yaptıkları yardımlar da değişiklik göstermekle beraber, genel eğilimlerin neler olduğundan söz etmek mümkündür. 1990'lı yıllarda sosyal refah devleti radikal reformlara tabi tutulmuş ve sosyal yardımlar, pek çok ülkede hak olmaktan çıkarılarak daha çok şarta bağlı yapılmaya başlanmıştır. Bu durum sosyal refah devleti politikalarında artık; “öncelikle iş”, “aktif refah devleti”, “refahtan işe geçiş” gibi kavramların ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Ekonomik durgunluk, yüksek işsizlik, istihdam piyasalarındaki değişim gibi unsurlar sosyal refah devleti uygulamalarının maliyetini yükseltmiş, bu durum bazı siyasi liderler ve halkın bir kesimi tarafından, cömert refah devleti uygulamalarının vatandaşları tembelleğe ittiği ve bağımlılık kültürü yarattığı şeklinde eleştirilmesine sebep olmuştur. Bu görüşü savunanlar, istihdamın artışının, esnek istihdam piyasalarıyla olabileceğini mümkün görmekte ve refah devletinin pasif halden aktif hale geçmesi gerektiğini söylemektedirler. Bu görüşlerin doğruluğu tartışmalı olmakla birlikte pek çok ülke bu görüşler doğrultusunda politikalar belirlemektedirler. Bu eğilimin bir sonucu olarak başta ABD olmak üzere pek çok ülke sosyal yardımları sıkı şartlara bağlamakta ve yararlanma sürelerini kısaltmaktadırlar (Coşkun ve Güneş, 2008: 6-7).

Yaşanan ekonomik değişimlerden sonra sosyal yardımların yapılmasında genel eğilim olarak iş arama şartı aranmaktadır. Eardley ve diğerlerinin raporlarına göre 1990'lı yıllarda ülkelerin pek çoğunda “iş testi” sosyal yardımlardan yararlanmanın ön şartı olarak uygulanmaktadır. Bütün ülkelerde sosyal yardımlardan yararlanma zorunlu iş aktivitelerine bağlanmış bulunmaktadır. Sosyal yardımlardan yararlanma ilke olarak şartsız değildir (aktaran Coşkun ve Güneş, 2008: 7).

Uluslararası Çalışma Örgütü ve Philadelphia Bildirgesi

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇÖ) 1944 yılında Philadelphia'da yapılan konferansında yoksulluk önemli bir konu olarak ele alınmış ve işsizler için de sosyal refahın artırılmasına yönelik önlemler alınmış, toplumun tamamını kapsayacak düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere paralel olarak denetim mekanizmaları geliştirilmiştir. Gülmez'e göre Philadelphia Bildirgesi ile UÇÖ'nün yetkisi konu ve kapsama alanı açısından genişlemiştir. Bu bildirge sonrası örgütün yetkisi bütün insanları kapsayıcı hale gelmiştir (Gülmez, 2008: 136).

Philadelphia Bildirgesi, Birleşmiş Milletler'in kurulması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabulü ile başlayan insan haklarının yazılı hukuk güvencesi altına alınma sürecine öncülük etmiştir (Gülmez, 2008: 141).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 22-27. maddeleri, toplum içerisinde yaşayan bireylerin haklarını belirlemektedir. Bu maddelerde; yaşam, özgürlük, eşitlik, çalışma, dinlenme, eğlenme, sağlıklı yaşama, sosyal güvence, eğitim hakkı gibi temel haklar sıralanmıştır (Kaya, 2012).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi sosyal haklar ile ilgili olarak temel hakları getirmiştir. Herkesin sosyal güvenlik hakkının var olduğu, herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı gibi temel haklarının var olduğu güvence altına alınmıştır. İşsizlik, hastalık, dulluk, sakatlık, yaşlılık ve kişilerin kendi iradeleri dışında gelişen durumlarda oluşan geçim sıkıntılarının karşısında herkesin, güvenlik hakkı vardır. Annelerin ve çocukları özel bakım ve yardım görme hakları mevcuttur, bütün çocuklar aynı sosyal güvence hakkına sahiptirler (Etici, 2012: 24).

Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi

Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi 18 Ekim 1961 yılında İtalya'nın Torino şehrinde imzalanmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi 1989 yılında onaylamıştır. Sözleşme 1996 yılında gözden geçirilip, güncellenmiştir. Sözleşmenin birinci maddesinde sosyal hakların, sosyal politika uygulamaları şeklinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Sözleşme, sağlık ve sosyal haklar konusunda önemli düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı sağlanmıştır. Sözleşmeyi imzalayan devletler sosyal dışlama ve yoksullukla mücadele için bireylerin ve ailelerinin, istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür, sosyal ve tıbbi yardım alma haklarını geliştirip, bu haklara ulaşmalarını teşvik edecektir (Etici, 2012:25).

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

3 Ocak 1966 tarihinde imzalanan bu sözleşmeyi Türkiye henüz onaylamamıştır. Sözleşmeyi onaylayan devletler vatandaşlarına sosyal sigorta hakkı dahil olmak üzere sosyal güvenlik sağlama zorunluluğunu kabul etmiş olurlar. Sözleşmeye

göre, ailenin kurulması aşamasında ve çocukların korunması konularında devletler en geniş hakları vatandaşlarına sağlamalıdır. Bireyin kendisinin ve ailesinin yeterli düzeyde yaşam imkanına sahip olabilmesi ve geliştirebilmesi için devletin gerekli yardımları sağlaması vurgulanmıştır. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesini imzalayan devletler bu sosyal hakları kendi ülkelerinde uygulamakla beraber uluslararası geliştirilebilmesi için de işbirliği yapmayı kabul ederler (Etici, 2012: 27).

Sonuç:

Modern anlamda sosyal devletin bir görevi olarak algılanan sosyal yardımlar, muhtaç durumda bulunan bireylere, asgari geçim imkanları tesis etme ve sosyal dışlanma riskinden koruma amacı taşımaktadırlar. Sosyal refah devletinin önemli bir politika aracı olan sosyal yardımların tarihsel süreçte durumu da sosyal refah devleti anlayışına paralel bir seyir izlemiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bugün önemli olarak kabul edilen bütün uluslararası insan hakları belgelerinde sosyal yardımları bir insan hakkı olarak kabul edilmiş ve toplumun tüm bireylerinin yeterli yaşam standartlarına sahip olması konusunda maddelere yer verilmiştir. Bu nedenle de günümüzde devletler, toplumsal sözleşme esasına göre şekillenmiş olmaları dolayısıyla, vatandaşları konumunda bulunan herkes için, asgari düzeyde geçim düzeyi sağlamayı bir ön koşul olarak kabul etmişlerdir.

Kaynakça:

AKTAN, Coşkun Can, (1993), *Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme*, Ankara: Takav Matbaası.

AKTAN, Coşkun Can, (1994), *Gerçek Liberalizm Nedir?* İstanbul: Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti.

AKTAN, Coşkun Can, (1995), *21. Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru: Optimal Devlet*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

AKTAN, Coşkun Can, ve ÖZKIVRAK, Özlem, (2008), *Sosyal Refah Devleti*, İstanbul: Okutan Yayınları.

BİLEN, Mahmut, (2002), *Piyasa Ekonomisinde Devletin Değişen Rolü*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BRODİN, Eric, (1980), *İsveç Refah Devleti: Kayıp Cennet*, Çev. Süleyman Erdal. New York: Taxation without Confiscation.

COŞKUN, Selim ve GÜNEŞ, Samet, (2008), *Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Ülkemizdeki Sosyal Yardımları İyileştirme Çabalarının Değerlendirilmesi*, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Mayıs 17, 2011.

ÇALIŞKAN, Abdülkerim, (2001). *Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin Etkinliği ve Türkiye Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ESPİNG-ANDERSEN, Gospa, (1996), "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy", *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies* (ss. 1-31), London: Sage Publications.

ETİCİ, Hakkı, (2012), *Sosyal Yardımların Politik Nitelik Kazanması*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri* Anabilim dalı *Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

GÖZE, Ayferi, (1995), *Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

GÜLMEZ, Mesut, (2008), *Uluslar Arası Sosyal Politika* (2. Baskı b.), Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.

KAYA, Nurullah, (2012), "Yerel Yönetimlerde Sosyal Bütçe; Erzurum Büyükşehir Belediyesi Sosyal Bütçesinin Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: XXVI, 157.

KORAY, Meryem, (2003), "Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği", *Görüş Dergisi*. Cilt: I, Sayı: 1, ss. 70-101.

ÖZDEMİR, Süleyman, (2007), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası (57).

SAVAŞ, Vural Fuat, (1986), *Politik İktisat*, İstanbul: Beta Basım Yayım.

SÖZER, Arif Nazım, (1994), *Türkiye’de Sosyal Hukuk: Sosyal Tazmin, Sosyal Hizmet, Sosyal Yardım, Sosyal Teşvik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TOKOL, Ayşen, (2000), *Sosyal Politika*, Bursa: Rota Ofset Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.

VEIT-WILSON, John, (2000), States of Welfare: A Conceptual Challenge, *Social Policy and Administration*, Cilt: XXXIV, Sayı: 1, ss. 1-25.

WEDDERBURN, Dorothy, (1965), Facts and Theories of the Welfare State, *Socialist Register 1965*. Cilt: II.

YAY, Serdar, (2014), *Sosyal Refah Devletinde Sosyal Yardımlar: Türkiye’de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Uygulaması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YAY, Serdar, (2014), “Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet”, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt: III, Sayı: 9, ss.147-155.